

De kerk van Holwierde biedt prachtig materiaal voor een lesje middeleeuwse architectuurgeschiedenis. De benedenzone van de schipwanden bestaat uit tufsteen en bevat kleine rondboogvensters en -ingangen. Deze grijze muurgedeelten verraden de contouren van de eerste romaanse kerk die omstreeks 1100 moet zijn gebouwd. Rond het midden van de 13^e eeuw werd het schip verhoogd in laatromaanse vormen, met spitsboogvensters tussen siernissen. Aan de oostkant verrees een monumentaal transept waarvan de eindgevels werden voorzien van rijk geprofileerde toegangen en een boogveld in rode zandsteen. Het siermetselwerk naast de vensters is oorspronkelijk, dat aan de topgevels is een product van de 20^e eeuw. Aan het begin van de 14^e eeuw werd een vijfzijdig koor met steunberen in vroeg gotische stijl aangebouwd. Een vrijstaande toren met gemetselde spits stortte in 1836 tijdens het klokkenuitruimen in en werd in 1855 vervangen door een dakruiter. Sinds 2014 is de kerk in handen van de Stichting Oude Groninger Kerken.

Interieur

Een tweede kunsthistorische puzzel wacht binnen, in de vorm van het vieringgewelf. De acht ribben komen samen in een kleurrijke ring gevuld met zes driepassen. In de vakken zijn schilderijen uit drie perioden zichtbaar. De oorspronkelijke afwerking met baksteenpatronen, een decoratieve symbolische dierfiguren uit de 14^e eeuw, en heiligen (waaronder Stefanus en Antonius Abt) tegen een witte achtergrond uit de 15^e eeuw. Uit de laatste periode dateert ook een schildering van de heilige Sebastiaan. De ribloze koepelgewelven in de beide transeptarmen hebben hun witte laag van na de Reformatie behouden. Het koor wordt afgesloten door een houten doksaal uit de eerste helft van de 16^e eeuw. Een dergelijke tribune vormde een afscheiding tussen de geestelijken en de leken. In een dorpskerk is zo'n tribune zeldzaam. De enige parallel in Nederland, uit het Brabantse Helvoirt, is nu in het bezit van het Rijksmuseum. Het doksaal van Holwierde valt op door zijn gesloten opbouw, met vrijwel dicht schotwerk aan weerszijden van een dubbele deur. Het is een wonder dat het nog altijd op zijn oorspronkelijke plaats staat. Nadat de kerk aan het eind van de Tweede Wereldoorlog beschadigd was geraakt, volgde een noodlottige restauratie onder leiding van A.R. Wittop Koning. De ingrepen waren erop gericht de blikrichting naar het oosten te 'herstellen'. Om zicht te geven op het straalgewelf in het koor werd het orgel van het doksaal verplaatst naar een tribune voor de westwand. De kas van dit instrument dateert uit 1663, maar het pijpwerk gaat grotendeels terug tot omstreeks 1560. Het kan dus als het oorspronkelijke doksaalorgel beschouwd worden. De barokke kansel uit circa 1660 werd bij de restauratie voor het doksaal geplaatst, waarbij het doophek sneuvelde. Doordat de banken werden samengevoegd tot een massief blok, verdween het middenpad. Twee unieke herenbanken uit 1559 – de oudste van heel Groningen – werden samengevoegd en in het noordertransept geplaatst. Grote delen hiervan verdwenen in de kachel.

Middeleeuwse elementen

Desondanks heeft de kerk van Holwierde de historicus veel te bieden, vooral aan elementen van voor de Reformatie: in het westportaal staat de oudste portretzerk van Groningen, daterend uit de 12^e eeuw, met een reliëfvoorstelling van een koppel en twee engelen die de ziel naar het hiernamaals begeleiden. Twee brede rondboognissen in de oostwand van het transept vormden ooit de achtergrond voor zijaltaren. Een ingekapte nis in de noordoostelijke koorwand is aan de zandstenen bodemplaat met een afvoer door de muur herkenbaar als piscina. Een gedenkbord uit 1567 vermeldt een 'uuhwarck mit de lanterne', waarvan de laatste duidt op een lichtbaken voor schippers op de Eems.

© Gebaseerd op tekst van Justin Kroese (ODE: 50-jarig jubileum van SOGK 2019), aangevuld met informatie van Peter Hoffer.

© SOGK 2021, herziene versie